

ZPRÁVY

*Společnost
Františka Bílka*

*14
květen 2001*

Jičínská památka na Františka Bílka

Václav Potoček

Ve 2. čísle těchto ZPRÁV nás seznámila naše zvěčnělá, vzácná paní doktorka Marie Pavlíková s úplným výčtem náhrobků na Olšanských hřbitovech, které jsou dílem Františka Bílka. Nalezla jich osm. Pořídil jsem si snímek každého z nich, a byl to tenkrát impuls a první přírůstek k mé malé tematické sbírce sepulkrální plastiky od tohoto tvůrce. Zatím totiž obsahovala jen snímky tří náhrobků od Františka Bílka, s nimiž jsem se už od svých chlapeckých let setkával na Vyšehradském hřbitově. Pak snímků přibývalo, také zásluhou zájezdů Společnosti Františka Bílka: pomníky a náhrobní stély v Chýnově, v Pelhřimově, v Jaroměřicích nad Rokytnou...

A tak se přihodilo, že jsem se dověděl i o vynikajícím díle, které F. Bílek stvořil v Jičíně: Náš obdiv (můj a mé paní) k výtvarné kráse a myšlenkové hloubce celého Bílkova díla se samozřejmě stal i tématem leckterých rozprávek s přáteli a známými. Jedna z tohoto okruhu, paní Svatava Součková z Prahy, tím byla mile překvapena: "Víte, že naše rodina má k Bílkovi přímo osobní vztah? Máme v Jičíně hrobku, která je jeho prací." Při nejbližší příležitosti to doložila několika snímky z rodinného archivu a doplnila vše svým vyprávěním, které zde - sice až z druhé ruky - tlumočím.

Otec paní Součkové Otakar Hrubý byl jičínským učitelem, sám pak byl syn státního "cejchmistra" Hynka Hrubého. Toho potkal smutný osud těch, kterým bylo souzeno přežít své dítě... Měl dceru Boženku, která se narodila roku 1893, ale na prahu vlastní samostatné cesty životem, jako dvacetiletá, roku 1913 zemřela. On, otec odešel navždy až roku 1930.

Učitel Hrubý chtěl zvěčnit památku své milované mladší sestry a pojal úmysl zřídit jí nějaký mimořádný náhrobek. V rodině se traduje, že na to byla věnována právě ta částka, která měla být - Boženčiným věnem...

V pozůstalosti jičínského gymnaziálního profesora Františka Kasky se našlo svědectví, jak k tomu došlo. Kolem roku 1940 totiž navázal prostřednictvím učitele Hrubého písemný kontakt s Františkem Bílkem. (Dodejme ještě, že Fr. Kaska a Otakar Hrubý byli spolužáky a roku 1900 maturovali na jičínském gymnáziu.) Pana profesora Kasku velmi zaměstnávaly úvahy, jak si má vyložit symboliku hrobky rodiny Hrubých. Pravda, ještě jsem ani nenaznačil, jak vypadá, ale i na to dojde. Tak tedy: Mistr Bílek Františku Kaskovi odpověděl v dopise, který poslal Otakar Hrubému 20. října 1940. Napsal:

"... Sám Váš jičínský pomník je pro mou tvorbu velmi důležitým, není ale lehce přístupným, proto spisovatelé jej zdaleka slovem obcházel. Prošel jsem přednáškami aspoň 50 měst, vždy jsem o tomto pomníku mluvil, a sice tak, jak se stal skutkem: Přišel ke mně pán. (Míněn je p. učitel Hrubý.) Povídá: »Umřela mi sestra a rád bych označil místo, kde je pochována, pomníkem.« - »Sestra, sestra... Byly 'sestry-hvězdy', povídám, už v Egyptě zářily; v Asii 'sestra-hvězda' dala nám Spasitele; mezi evropskými Pythiemi zazářily 'sestry-hvězdy', ba i mezi indiánskými sestrami zářily. Byla i celá souhvězdí, která zářila a provždy zapadla.« Nápís myšlenky svěřil jsem tvrdému kameni: 'Jen jasné noci bratří uzří naši krásu; až zapadneme, opišeme celou oblohou dráhu světlou, tak dlouze zářící.' "

V jazyce toho dopisu poznáváme Františka Bílka, tak jak vnímáme odraz jeho myšlení ve všech jeho pracích. Ty obraty "sestry-hvězdy", "bratři noci", jichž zde Mistr užívá, upomínají na sv. Františka z Assisi, který mluví o "bratru-slunci", "bratru-větru", "sestře-bolesti", "sestře-smrti" atd. Byla to první inspirace, ale jak uvidíme za chvíli, všechna slova z této prvotní myšlenky na pomníku nejsou.

Už tedy něco o podobě náhrobku. Má podobu jakéhosi třírohého antického chrámku, který se zdvihá na kruhovitém stylobatu o dvou stupních, ze všech stran otevřeného, zřepdu obloukovitě vykrojeného, s plochou střechou - vlastně římsou. Ta spočívá na sloupech asi dva metry vysokých, které mají podobu *přesličkových* kmenů, bez patky i hlavice. V průčelí je s každé strany po jednom takovém sloupu, zadní roh svatyně vytvářejí sloupy dva; sloupy nestojí bezprostředně na stylobatu, nýbrž na mohutném soklu segmentového tvaru, vysokém asi 80 centimetrů. K frontálním sloupům přiléhají desky o stejné výšce se sloupy, asi metr široké a tvoří tak přední stěnu chrámku. Spočívají na týchž soklech jako oba sloupy a jsou ozdobeny plochými reliéfy.

Uvnitř, chráněno stříškou chrámku, je na podstavci vysokém 125 cm umístěno bronzové poprsí a pod ním je v kameni podstavce vytesáno:

SVATÉ PAMÁTCE BOŽENKY

Na zemi před podstavcem je bronzová svítlna s nápisem:

SVĚTLO V TEMNOSTECH SVÍTÍ A TMY HO NEOBSÁHLY

Svítlna stojí na podlouhlé bronzové podložce, zdobené lipovými ratolestmi, také z bronzu. Model podobizny, jež vytvořil Mistr Bílek, z bronzu ulil - stejně tak svítlnu a příslušenství - proslulý pražský kovolijec Franta Anýž. Vzadu pomníku na levé desce je skromný, skoro se tratící nápis:

BOŽENKA HRUBÁ *1893 +1913.

A nyní si prohlédněme reliéfy.

Na levé straně spatřujeme zástup žen, jako by ve volném prostoru vzhůru se vznášejících, s hvězdami nad hlavou; stejně tak na pravé desce vidíme několik postav, také volně ve výšinách plynoucích a s hvězdami nad hlavou, ale obličejové dolů schýlené i celé uzpůsobení těl naznačují, že tyto bytosti klesají shora dolů, ba jedna z nich dopadla až k zemi. Pod levým reliéfem čteme:

HVĚZDY: JASNÉ NOCI BRATŘÍ, UZŘÍ NAŠI KRÁSU

Na pravé straně je pokračování:

AŽ ZAPADNEME, OPÍŠEME CELÝM KOSMEM STOPU ZÁŘÍCÍ

Pan profesor Kaska se po léta vracel k tomuto náhrobku a pokoušel se domyslet význam jeho symboliky. Myslel na Mistrova slova, jimiž líčil jeho vznik. V rukopisném článku v jeho pozůstalosti nalézáme tyto úvahy:

"Hle, prostá žádost o náhrobek pro sestru, jaké hned struny rozezvučí v nitru umělcově, když začne přemýšlet, jak by měl v kameni vyjádřit smrt této sestry-dívky v nejkrásnějším květu života. Abstrahuje od tohoto jednotlivého případu a před jeho duševním zrakem defiluje hned celá řada žen, z historie známých i neznámých, které se zjevily na scéně života, jako když za jasných nocí zazáří na obloze tiché hvězdy nebo prudké meteory, které, i když zapadnou, zanechají za sebou světlou stopu, dlouho patrnou. Tedy jakési mysterium či lépe apotheosa života a smrti ženy."

František Kaska pak spatřoval v ženských postavách na levém reliéfu představitelky čtyř světadílů, jejichž památka stále žije. V jeho představě první postava vlevo podle řeckého účesu je kněžka Pythie z řeckých Delf a tudíž zástupkyně Evropy; v chrámu Apollonově u vytržení vydávala lidem věštby. Celá staletí trvala sláva těchto věštkyň, k nimž se utíkali na potaz králové z celého tehdy známého světa, ale jednou přece nadešel neodvratný konec. - Druhá žena s děťátkem, dominující ostatním, je pak Panna Maria z asijského Nazaretu, která dala světu Spasitele. - Třetí poloklečící postava může být podle egyptského účesu Afričanka, snad dcera faraónova, která zachránila život Mojžíšovi jako nemluvněti. - Konečně čtvrtá žena podle ústroje a ptačích per ve vlasech po způsobu indiánském zastupuje Ameriku, kde již dávno před

jejím objevením Evropany kvetla vyspělá kultura např. Inků, u nichž jistě i mnoho žen proslulo a žilo ještě dlouho po smrti v písních a zkazkách svého kmene.

Na pravém reliéfu Kaska spatřoval jakéhosi světce, snad Františka z Assisi, jenž byl duchovním otcem sv. Kláře a sv. Anežky České, které obě jakožto představené řádu dovedly kolem sebe seskupit mnoho žen a dívek nejen k službě Boží, nýbrž i k prokazování skutků milosrdenství. Na konci svého rozboru si František Kaska zapsal:

"Bratři jasné noci' jsou ti, kdo mají pochopení pro velebnost nekonečného vesmíru, nejlépe patrnou za jasné noci, kdy miliony hvězd na nebeské báni hlásají slávu a moc Tvůrcovu, kdy se člověk cítí nesmírně malým. Jen takové se dovedou kochati krásou hvězd a jejich pouti kosmem. Stejně tak jsou s to oceniti 'hvězdy-ženy' jen ti, kdo chápou mysterium života, ženou udržovaného."

Prostřednictvím Otakara Hrubého dal Kaska svůj elaborát k nahlédnutí Mistru Bílkovi. Ten po čase odpověděl - bylo to dva a půl měsíce před jeho skoncem, 29. července 1941 - a zdálo se, že byl trochu rozmrzen:

"Myšlenka pomníku se vykládati nedá; a pomník svým smyslem se přiblíží jenom tomu, kdo věc miluje. 'Jasné noci bratří'! Jakmile vynecháme »jasné«, dostaneme v duchovním světě pravý opak. Rovněž 'dcera faraonova', 'František z Assisi', 'Klára', 'Anežka' - dovedou zde jen působiti zmatek v myšlence pomníku."

Jak nesnadno jest vystoupiti na kazatelnu a chtíti vykládati lidem o Bohu a duchovním světě, když Bůh z člověka nezírá a kazatel z duchovního světa není. V tom je ve výhodě lid, který přistupuje k našemu výtvarnému slovu srdcem; láska nikomu a ničeho nezatemní... Vždyť každý máme svůj svět, ve svém světě máme své vidění i svoji řeč. Jen mnoho nemluvit; zvěř a ptáci nemluví! Slovy ničeho se nepoví; porozumění přináší pouze láska!"

František Kaska, jehož subjektivní představy František Bílek vlastně odmítl, však byl natolik čestný a objektivní, že i toto odmítnutí poctivě zapsal a zachoval. Jak cenná vlastnost a vzácný povahový rys, takto přijímat nesouhlasný názor druhého člověka!

Vyкроčme však do současnosti. Tato umělecky nejcennější hrobka byla prohlášena kulturní památkou a jejím vlastníkem se stalo město Jičín. V loňském roce město osvědčilo, jak si této památky váží: V roce 1999 totiž byla busta Boženy Hrubé odcizena - ne; vynechme tento eufemismus! - byla sprostě ukradena neznámým vandalem, a jiný sprostáček, snad v nějaké sběrně barevných kovů, ji od něj nejspíš za laciný peníz koupil, jako by šlo o kus kovu. Zloděj si asi koupil alkohol nebo drogu nebo naházal zisk do hracího automatu, a kupec kradené věci na ní vydělal - neboť je známo, že v takovém řetězci je vždycky ještě třetí lump, který si takový artefakt obstará do své sbírky a ve skrytu se s ním sobecky těší - neboť kradená věc nesnese světlo veřejnosti. Takových příběhů se už odehrál na všech hřbitovech bezpočet.

Než vraťme se do Jičína. Jičínská radnice bez váhání uvolnila prostředky, za které byla pořízena kopie dívčiny busty a ta od loňského léta opět zdobí tento náhrobní monument.

Komu není Jičín domovem, ať neopomene při své byt' jen krátké návštěvě shlédnout tento památník. Nalezne jej snadno, půjde-li po hlavní hřbitovní cestě a u bývalé márnice odbočí mírně vpravo. Už z dálky spatří charakteristickou siluetu, která mu připomene typické Bílkovo tvarosloví, známé nejen z jiných hrobek, ale i z jiných míst - více či méně vzdáleně připomíná například Husův pomník v Táboře, nebo i samu Bílkovu vilku na pražských Hradčanech, co říkáte?

Mgr. Václav Potoček (1931) je jednatelem spolku Svatobor. Po studiu slavistiky - překladatelství se v občanském povolání ponejvíc zabýval archivnictvím a písemnou dokumentaristikou. Zároveň se věnoval studiu dějin české literatury, jmenovitě období národního obrození. V současné době zpracovává historii spolku Svatobor.

František Bílek a jeho Husův pomník v Táboře

(památce členkám Společnosti Františka Bílka paní dr. Marii Pavlíkové a dr. Libuši Šuraňové)

Lubomír Miřejovský

Spolek 1904 – 1919

Celý proces vzniku, postavení a odhalení pomníku M. Jana Husa popsala paní Květa Kořalková ve svém článku v Českém zápase v roce 1998.¹⁾ Je z něho zřejmé, že hybnou silou vzniku tohoto díla byl Spolek pro postavení Husova pomníku v Táboře. Činnost tohoto Spolku od jeho založení v prosinci 1904, kdy byly schváleny jeho stanovy, až do konce první světové války podrobně popisuje Rudolf Tecl ve své práci Husova výstava v Táboře roku 1906 a její význam pro myšlenku Muzea české reformace.²⁾

Myšlenku vzniku Spolku vyslovil a příznivce pro ni získal MUDr. Josef Pavlík (1863 – 1926), oblíbený a vážený lékař tábořský. Pocházel z Křižánek u Počátek na Českomoravské vysočině. Vyrostl v evangelickém prostředí, jeho matka byla evangelička. Ve stanovách Spolku se praví: „Spolku přináležejí především ukázat na ty poznané pravdy, vštípit je v mysl lidu, ve svém okolí rozšířit vědomosti o nich, tam, kde ony dosud schází, neboť jen tehdy pomník Husův připomínati bude velké myšlenky Husovy, budou-li myšlenky ty také duševním majetkem našeho lidu.“³⁾

Ačkoli „účelem Spolku bylo zřídit M. Janu Husovi pomník v Táboře“, bylo nutné vyburcovat myšlenky, aby se staly „duševním majetkem lidu“. Za tím účelem byla uspořádána Husova výstava 1906, která si získala pozornost a podporu v Německu i ve vzdáleném Skotsku.⁴⁾ O Husových výročích byly zahájeny poutě na Kozí hrádek, kde řídící učitel Josef Švehla zahájil se svými žáky, vždy o prázdninách, vykopávky a rekonstrukci zbytků této vodní tvrze. Na těchto poutích vystupovali významní řečníci. Profesor T. G. Masaryk tam (1910) vyslovil známou větu: „Tábor je náš program.“ Dr. Pavlík při jiné příležitosti tam proslovil a později vydal svůj projev Jan Hus na Kozím hrádku. Když později hovořil s M. Bílkem o pomníku, prosazoval myšlenku, že „musí být vyznačena spojitost Husova s Kozím hrádkem“.⁵⁾

Společnost si stanovila, že pomník „musí být dokončen do 1915“, do jubilejního roku. Byla vypsána soutěž na pomník, stanoveny její podmínky a rozhodnuto, že pomník má ztělesňovat myšlenku „Duši národa“. Ze soutěže vyšel vítězně návrh sochaře Karla Kubeše z Tábora a architekta Josefa Mayera z Prahy. Originál modelu se nezachoval a pomník nebyl realizován.⁶⁾ Projekt přerušila první světová válka.⁷⁾

Spolek 1922 - 1929

V roce 1922 vznikla na popud prezidenta T. G. Masaryka Jihočeská společnost pro zachování husitských památek se sídlem v Táboře - jím štedře dotována 100 tisíci Kč.⁸⁾ Je velmi pravděpodobné, že tato událost vlila novou krev do Společnosti pro výstavbu pomníku. Vůdčí osobou byl opět dr. Josef Pavlík, který pochopil, že v nové republice Společnost může navázat na svou předválečnou činnost a dovést ji ke kýženému cíli. Jako první krok zvolila získávání finančních prostředků na stavbu. Inzeráty v regionálním tisku vyzývala ke sbírkám na pomník. Podle zachovaných sběracích listin je patrné, že mnoho příznivců reagovalo kladně, jenže příspěvky se pohybovaly v rozmezí od 5 do 10 Kč. Bylo nutné, aby „po 27 letech poctivé a pilné práce dr. J. Pavlíka ... na návrh výboru a umělecko-technické komise společnosti rozhodlo mimořádné valné shromáždění 19.3.1927 o zadání pomníku“.

V zadání se praví: „Pomník budiž postaven v západní polovině Riegrových sadů (dnes Husův park – pozn. autora) ... podle návrhu umělcova ...⁹⁾ Budiž proveden podle návrhu akademického sochaře mistra Františka Bílka umělcem samým pod heslem Plameny ubíratí se k pravdě ... Půlkruhovitá základna o průměru 14 m ... vlastní pomník dvoumetrový pískovcový (škrtnuto) ... Architektura prolamovaná, tvar rozevřené knihy z pískovce (škrtnuto) ... s 5 bronzovými reliefy ... Tři kovové (škrtnuto a nahrazeno) bronzové flambony ... Spolek necht' provede vybudování železobetonového spodku a úpravu okolí ve vlastní režii. Ostatní veškeré práce až do odevzdání pomníku provede umělec za obnos Kč 130.000. Náklad za dopravu uhradí spolek umělci zvláště. Umělec necht' je zavázán, aby pomník dodal a postavil tak, aby mohl být odhalen 6. července 1928. Platební lhůty se navrhují: hned po zadání složí se první splátka, a sice Kč 43.000, po odlití sochy a nejméně tří reliefů ve slévárně, druhá splátka Kč 44.000 (škrtnuto a nahrazeno Kč 43.000) a po odevzdání pomníku zbytek (ručně dopsáno Kč 44.000). Přijímá se jednomyslně.“¹⁰⁾

Z tohoto lakonického zadání, bohužel právnicky závazného, vyplývala pro F. Bílka i pro Společnost celá řada podmínek kladných i nepříjemných.

- Proti původním představám dr. J. Pavlíka, aby pomník vyjadřoval vazbu mezi Husem a Kozím hrádkem, zvítězila nová Bílkova myšlenka Plameny ubíratí se k pravdě.¹¹⁾
- Pro mistra Bílka byly stanoveny kruté podmínky, finanční – měl hradit ceny materiálu (dřevo, bronz) i odměny za veškeré práce (1 hodina práce kameníka byla za Kč 9, dozoru za Kč 12), a časové omezení (do konce června 1928).
- Ani pro Společnost nebylo jednoduché získat potřebné peníze pro umělce a ještě na vybudování podstavce a okolí pomníků, celkem více než 200.000 Kč.

Stavba pomníku 1926 – 1928

Je zcela přirozené, že při záměru tohoto rozsahu muselo dojít k celé řadě nesnází. Bílek píše Společnosti: „Děkuji Vám za všechnu Vaši péči o pomník, kéž jen stačíme všichni také svou trpělivostí ku zdaru a ukončení celého podniku (i jest mnoho potřebí trpělivosti pro starosti, jaké podobný podnik vyžaduje).

Přijaté mínění o žulové architektuře mě potěšilo též; jen starost o ztroskotání celého podniku vnutilo mi pro architekturu pískovce. Doufají-li pánové v zaplacení žuly, tu vítám tento materiál. Pravda – nápis bude méně čitelný, musí být veliký a hluboko tesaný. Ve výboru seděli pánové, kteří znají ceny žuly. Snad znají zdroj i pracovníka k tomu účelu výhodného!? Snad by mohl i výbor sám pomocí svých znalců vzít si onu věc (architekta) na starost!? Všechny potřebné kresby a dohled bych opatřil; a spokojil bych se jen 10% z celého obnosu za architekturu; požadavek každého obyčejného architekta ustálený a běžný.

Mohl jste sám, pane doktore, sledovat můj nezištný poměr k pomníku. Je v tom část mého zasvěcení památce Husově, je v tom má radost i má čest...

Jakmile dostanu plánek místa, kde bude umístěn pomník, zakreslím ono místo a s kresbou spodku zašlu; musí se s úpravou parku a spodkem začít, aby ‚základní kámen‘ mohl být 6. VII. při slavnosti položen.

Abyste slavnost mohla něco vynést na pomník nyní a pak při odhalení, jest potřebí již nyní připravit obrazy, pohlednice a medaillony (nyní!)...

Po vyhotovení řádné smlouvy a mně posláni, bude potřebí onu 1/3 obnosu poslati... Budu-li mít v něčem dotazy, dovolíte mi, pane doktore, obracet se na Vás?“¹²⁾

V dubnu 1927 upozorňuje Bílek: „Potřebuji kolem pomníku jen trávníky, nejvýše květiny a nízké křoví. Zato ať vysoké křoví oddělí po obou stranách ulice od prostory pomníkové.“¹³⁾

Spolek pro získání finančních prostředků požádal mistra Bílka o náčrt k vytištění pohlednice. Bílek odpovídá: „Z přípravných náčrtů není možno podati něco k pohlednicím a ke slavnostnímu účelu 6.VII.1927. Nakreslil jsem proto obraz celkové pohledu. Protože firma Neubert na Smíchově právě tiskne pohlednice p. faráři Součkovi a sice způsobem, jaký si přejí pohlednice provedené, obraťte se prosím na zmíněnou firmu ... jenom podotkněte – ‚okamžitě posloužení‘ – do 6.VII. jest na krátko ...“¹⁴⁾

Zmínka o faráři Součkovi je v této souvislosti zajímavá. Čbr. evang. farář Bohuslav Souček se domníval, že stavět protestantské kostely ve 20. století je zbytečné, „slouží jen jednou v týdnu“. Byl přesvědčen, že církve mají budovat zařízení, která „budou sloužit“. Místo kostela se rozhodl postavit chlapecké a dívčí učňovské a studentské domovy, které v Táboře chyběly. Objednal na průčelí obou domovů reliéfy s husitskou tematikou: Jan z Kalicha (Žižka), Petr Chelčický – oba dnes na budově Masarykova domova ve Smetanově ulici 32 v Táboře – Husitští bojovníci a Husitské ženy – dnes pouze v sádře v galerii F. Bílka v Chýnově. Zmíněné Bílkovy kresby těchto reliéfů prodával Souček také za účelem získání finančních prostředků. Tehdy vzniklo duchovní spříznění mezi B. Součkem a F. Bílkem v otázkách husitské reformace a výšin českých dějin.

29. července 1927 hlásí mistr Bílek: „Vážený pane řediteli, ukončil jsem postavu Husovu a čekám, že výbor pomníku a spolek přijede se na ní podívat. Protože po 8.VIII. počnu sochu odlévat... Zdá se, že byste mohli využít sochy ještě neodlité ku fotografování v pracovně a vzít s sebou fotografa, aby byl už nyní získán materiál pohlednicový pro čas odhalení pomníku...“

Pan dr. Chalupný už sochu uviděl. Nemáte fotografii nebo pohlednici hradu Kozího dle náčrtku p. Švehly?“¹⁵⁾

Otázka vzhledu Kozího hrádku byla pro Bílka velice důležitá. Vysvětluje, že „nebyl spokojen s obrázkem v knize p. prof. Šimáka“. Podle záznamů učitele Švehly „vymodeloval jsem si skálu, pak zbytky zřícenin, pak přesný půdorys a vytýčil jsem prosté budovy jak v popisu jest stanoveno a – přišel k výsledkům docela jiným. Jakmile zde je půdorys a popis, pak není zvláštním uměním doplniti a domysliť ‚hrádek‘. Má práce je bronzová; tisíciletí tedy přetrvá; a já nemohu jen tak lehkomyšlně hovořiti prací o ‚hrádku‘, který je posvěcen přítomností mistrovou ... Snad drobné jednotliviny byly jiné, snad i kolikrát předělávané; avšak základ, hlavní podoba musí býti dosti přesné ku takové mojí práci. Prosím Vás, abyste mi to s pány schválili a potvrdili před počatím práce. Uvidíte, jak byl ‚Kozí hrádek‘ půvabný a malebný při jeho největší jednoduchosti. Jedná se i o zájmy Vaše, o zájmy ctitelů Kozího hrádku a Tábora.“¹⁶⁾

Korespondence Bílkova se Společností zachycuje řadu problémů, jimiž byla stavba pomníku doprovázena. Přejít od původního návrhu v pískovci k žulové podobě si vyžadoval zvyšování nákladů. Podle smlouvy je měl Bílek nést sám. Ale peníze od Spolku nedocházely včas. Mistr Bílek to popisuje takto: „Zvláště chtěl jsem povědět pánům – co mě stál pomník, aby pochopili zde i veliké mé oběti. Firmě Anýž (slévárenská firma, pozn. autora) jsem platil 60 tisíc, 10 tisíc sádrové odlévání, 3 tisíce desky jasanové pro vyřezávání reliéfů. Půl roku trvaly přípravy, kresby a modely pro pomník, půl roku trval můj dohled ve slévárně a při architektuře. Aby bylo možno pracovat, musím udržovati v chodu své pracovny a domácnost se vši nejnnutnější výpravou, a ta mě stojí 1 tisíc Kč týdně. Rok pilné práce (bez dokladů) stál mě 52 tisíc Kč. Snad neuvěří mnozí z pánů mým vydáním!? To mohu vše doklady potvrditi! K tomu mě ještě stíhá kameník a hrozí soudem pro nezaplacení; opakuji – neprávem – vždyť spolek sám řídil a zadával architekturu (k čemu montáž reliéfů a sochy patří.) Na mou přednášku nepřišel ani jediný z pánů spolku. Bylo před volbami a já svou řeč přišel jsem (bez mého vědomí) do volebních bojů; takže účel mé řeči byl marným.“¹⁷⁾ Prosím Vás, pane doktore, jest možno, aby takto byla ukončena má spolupráce se spolkem pomníku? Napište mi, prosím, opět: Jak se spolek míní zachovati, co podnikati, abych sám mohl vyhověti požadavkům těch, kteří se mnou na pomníku pracovali.“¹⁸⁾

Vedli se spory o tom, zda nepatrně posunout pomník jedním či druhým směrem, zda zvýšit či snížit podstavec o centimetry (týkalo se to nepřímo nákladů, které měla nésti Společnost). Bílek však trval na své představě a vždy ji prosadil.

Nesnadným hlavolamem byla otázka, jak převézt Husovu sochu ze slévárny v Českých Budějovicích do Tábora. Bílek sám projednal, aby jednotka československé armády, dopravující sochu plukovníka Švece z Prahy do Českých Budějovic, na zpáteční cestě „vzala Husa“ do Tábora.

Ozvala se místní jednotka československé obce legionářské v Táboře. „Při položení základního kamene k Husovu pomníku v Táboře uložili jsme do tohoto kamene prst z bojiště zborovského ... správní výbor naší jednotky usnesl se ... požádat Vás, abyste na pomníku umístili vhodné upozornění, že je tam uložena.“¹⁹⁾ Tabulka na pomníku nakonec nebyla umístěna.

Bílek za svou práci na pomníku obdržel 33 tisíc (1927), 33 tisíc (1928) a ještě 10 tisíc (1928). Společnost zůstávala v dlužích a usilovně hledala, jak se dnes říká, sponzory. Obdržela podporu od města Tábora, 10 tisíc (1927), 10 tisíc (1928). Významnou pomocí byly dary od tábořských spořitelů, ale podstatná část byla získána z veřejných sbírek každoročně opakovaných. Kancelář prezidenta republiky přispěla „na úhradu nedoplatků pomníku“ 2000 Kč.²⁰⁾ Sice s nesnáze, ale dílo bylo přece dokončeno podle plánu v červnu 1928.

Odhalení pomníku 6. července 1928

Průběh odhalení živě popsala Květa Kořalková.²¹⁾ Cituje z dobového tisku: „Celý Tábor účastnil se slavností a všechny snad spolky a korporace přišly poklonit se památce kostnického mučedníka.“ V předvečer se konaly slavnostní bohoslužby církve československé a česko-bratrské evangelické, „na prámu na rybníku Jordán zapálena hranice, stejně jako ohně na okolních kopcích“. 6. července prošel Tábořem početný průvod. Slavnost u pomníku „zahájil pěvecký sbor Hlahol Zichovou písní ‚Modlitba na Řípu‘. O Husovi a jeho době promluvil řídící učitel Josef Švehla ze Sezimova ústí. Ve svém projevu také poděkoval přítomnému sochaři Františku Bílkovi a připomněl velké zásluhy dr. Josefa Pavlíka, který se uskutečnění svých snah nedožil“.

Na odhalení bylo pozváno mnoho významných osob: prezident T. G. Masaryk, řada ministrů, rektori a děkani univerzit v Praze, Brně i Bratislavě. Všichni se omluvili, ale někteří z nich v omluvných dopisech vzletnými slovy oceňovali význam Husův.

Redaktor týdeníku Český jih napsal: „Výtvarník, sochař-filosof, náš jihočeský krajan, žijící v apoštolské pokoře, mající čistý poměr k Bohu, dovedl vroucně pochopit duševní poměr Husův k Bohu, jeho oddaného služebníka a trpitele.“²²⁾

Závěr

Bílkův pomník M. Jana Husa v Táboře nese stopy celé řady vlivů. Především zakladatele Spolku pro vybudování Husova pomníku, lékaře, MUDr. Josefa Pavlíka, který příkládal velikou váhu Husova pobytu na Kozím hrádku, jeho tamější literární práci a jeho veřejnému kázání. Za významný pokládal vliv Kozího hrádku na vznik Tábora. Jeho poznání odrážejí dva reliéfy Husova pobytu na Kozím hrádku a reliéf Kozího hrádku na čelní stěně.

Ducha dlouhých rozhovorů faráře Součka s mistrem Bílkem vyjadřují reliéfy na pravé straně „otevřené knihy“ pomníku Hus v žaláři a Vznik husitských bojovníků.

Dominující silou pomníku je Bílkovo osobité vyjádření Husovy postavy „ubírajícího se plameny k pravdě“. Představuje typickou bílkovskou představu proroka, vztyčenou a hledící k nebi. Na prsou svírá Písmo (Bibli) a vyzývá k „vidění“ a k následování. Prorok to jest vidoucí, ústřední téma Bílkova myšlení: slepí, symbol bloudícího a neznalého lidstva, hledající světlo

a následující vidoucího vůdce v touze po poznání pravdy, svého osudového poslání. Hus stojí v plamenech – pravdu o podstatě a smyslu bytí lze poznat jen utrpením a odvahou k oběti.

Praha, listopad 2000

Poznámky:

- 1) Kořalková, K.: *Historie pomníku M. Jana Husa v Táboře*, Český zápas 14, 1998. str. 9.
- 2) Tecl, R.: *Husova výstava v Táboře 1906 a její význam pro myšlenku Muzea české reformace*, Závěrečná práce postgraduálního studia muzeologie, Tábor 1984.
- 3) Bezděková, Z.: *Práce tábořského spolku pro postavení Husova pomníku v propagaci a bádání o husitství*, Jihočeský sborník historický (JSH), ročník 35, 1966, str. 110.
- 4) Tecl, R.: *Husova výstava ...*
- 5) Bezděková, Z.: *Práce tábořského spolku ...*, str. 111.
- 6) Tecl, R.: *Husova výstava ...*, str. 24–25.
- 7) Karel Kabeš byl povolán na ruskou frontu a stal se nezvěstným, údajně „na Sibíři“. V účtech Společnosti z r. 1922 se objevuje položka „2.500 Kč pro pana Kubeše“.
- 8) JSH, ročník 1928, str. 40.
- 9) Písemně není stanovena orientace pomníku. V diskusi šlo o to, „kam se bude dívat Hus“, směrem k městu či k nádraží. Proti názoru některých radní, kteří si přáli, aby Hus hleděl k nádraží, bylo nakonec rozhodnuto, aby se „se svou prorockou výzvou díval na město“. (Podle vzpomínek B. Součka).
- 10) Návrh výboru, Státní okresní archiv Tábor (SOAT), Fond pro postavení Husova pomníku, karton 3.
- 11) Dr. J. Pavlík o ideovém záměru pomníku vedl s Bílkem dlouhé rozhovory. Jejich výsledkem je dnešní podoba pomníku.
- 12) SOAT, karton 3, dopis ze dne 24.3.1927.
- 13) SOAT, karton 3, dopis ze dne 4.4.1927.
- 14) SOAT, karton 3, dopis ze dne 30.5.1927.
- 15) SOAT, karton 3, dopis ze dne 29.7.1927.
Oslovení adresáta „Vážený pane řediteli“ naznačuje, že v té době dr. Pavlíka nahradil budoucí předseda Spolku dr. Adolf Kroupa, ředitel tábořské reálky.
- 16) SOAT, karton 3, dopis ze dne 3.9.1927.
- 17) Když si Bílek Součkově stěžoval na nedostatek prostředků, navrhl mu Souček uspořádat veřejnou přednášku v Táboře, v níž by vyložil záměr a obsah pomníku. Přednáška se uskutečnila, ale bez účasti osob, které rozhodovaly o financích, protože byly uprostřed komunálního volebního boje.
- 18) SOAT, karton 3, dopis nedatován. Pravděpodobně z konce září 1927.
- 19) SOAT, karton 3, dopis Jednoty legionářské.
- 20) SOAT, karton 3, vyúčtování Společnosti z 2.2.1929.
- 21) Kořalková, K.: *Historie pomníku M. Jana Husa v Táboře*, Český zápas 14, 1998.
- 22) Český jih, 14.7.1928.

Aleš Nevečeřal

Cesta k domovu

Voláš své jméno do ozvěny,
přicházející snad od bran ráje.
V krajině přání, kam spadla hvězda,
roste kvítek odpuštění.
Slova lásky hledí v závitech paměti,
cesta ztichlá smířením
vede k domovu

Zloba času a naše věno

Přibyslav Šimice

Dílo Františka Bílka je nesmírně obsáhlé, a tak bych připomenul jen jednu z jeho významných plastik, která má svým obsahem co říci i dnešní době. Její název je *Zloba času a naše věno*.

Tato velká půlkruhovitá plastika, šířka cca 3 m a výška cca 2,5 m, byla umístěna v autorově pracovně v jeho chýnovské „chaloupce“. Tak se říkalo vile, kterou si Bílek v Chýnově postavil na pozemku svých rodičů. Na plastice je zobrazena sfinga, která má tvář Krista. Bílkův text k této práci, dle jeho dcery, paní Bertý Mildové – Bílkové, je následující:

„Stojí u velkých vod stará výstražná socha jménem Pravda – jež vlivem času omýlána a ničena. Ničena vzduchem, vodou a ohněm. Co hrom jí otrásala a do ní bila věda všeobecná nevěrou svou v „Její“ nadpřirozenost. To zobrazuje jezdec sedící na hřbetě Pegase, jehož kopyto zasahuje do tváře Krista.

Co voda rozbouřená, umění – svým přirozeným zobrazováním nadpřirozené Pravdy, smývalo a podrývalo ji a ztělesňovalo jen líbivou formu a příliš hmotně zobrazovalo nadpřirozenost Pravdy. To vyjadřuje postava ležící ženy, zcela zahalená vodou, která jako špinavá vlna se vztýčuje, aby překryla Pravdu.

A věda náboženská, pálením snaživců, již pro hlubé její poznání i život nasazovali, ničila i Pravdu samu, neboť jí stála nejbližší. Je to postava muže, který svojí hlavou zasahuje až do tváře Krista – poznává Krista – a to dává jeho obličejí výraz klidu, přestože spodní část těla jeho je pálena ohněm.

A tak trosky zdědili jsme. Zdědili jsme odkaz Kristův, ale potlučený a poškozený, jako omšelou Sfingu. Co bude ale naším věnem? Co předáme?“

Zdělili jsme trosky poznání smyslu života. Člověk se tu nenarodil, aby tu prožil pár roků života a zemřel. Naším věnem by mělo být předání pochodně lásky, pochodně duchovního světla. Zatím je to (postaru) „tanec kolem zlatého telete“. Možno říci, že naším věnem je odlidštěná civilizace 20. století, atomového věku, která se nezadržitelně řítí ke svému katastrofickému naplnění.

Myslím, že není nikdo, kdo by si opravdově myslel, že současný způsob života na této planetě může ve stávajícím úpadku mravních, etických a duchovních zásad pokračovat dále volným pádem balvanu veškeré negace. Vesmírné zákony jsou tu proto, abychom dle nich žili, a ne je obcházel.

Zamysleme se chvíli nad tím, co se pod názvem umění předkládá současné společnosti. Karel Funk ve svém článku o umění cituje, co o části umění napsal Carl Gustav Jung. Ten říká: „Zde nic nepřichází pozorovateli vstříc, vše se od něj odvrací, dokonce i případná krása se jeví jen jako neomluvitelný průtah tohoto odvratu. Hledá se ošklivé, chorobné, groteskní, nesrozumitelné, banální.“ K tomu dodává K. Funk: „Takový umělecký výraz není určen žádnému hledajícímu člověku. Podobá se spíše mlze, která zakrývá liduprázdné bažiny.“

A nyní co napsal Otokar Březina r. 1900 Františku Bílkovi: „Umělec kráčí k dokonalosti svého díla dokonalostí svého života.“ A František Bílek se ve své literární práci „Jak mi dřeva povídala“ ptá na závěr cyklu *Noví dobyvatelé*: „Kde je duchovní umění? Jest v náboženství? Žel už skoro není. Je možno vyčíst a naučit se? Nemožno! Může národ žít bez duchovního umění? Nemůže! Přec náš národ nebyl bezdůvodně probuzen! Má žít a pracovat na díle, kde přestal před pěti sty lety – k dobru všeholidska – v duch umění!“

Společnost Františka Bílka si vzala proto za svůj hlavní cíl přiblížit dílo a osobnost Františka Bílka nejen co nejširší veřejnosti u nás, ale i těm návštěvníkům, kteří k nám přicházejí jako turisté ze zahraničí, a právě oni mají o dílo Františka Bílka veliký zájem.

František Bílek na Novojičínsku

V knize Miloslava Baláše *Kulturní místopis Novojičínska* (vydal Vlastivědný ústav v Novém Jičíně r. 1967) jsem objevil zajímavou informaci pod heslem Životice:

ŽIVOTICE

Údolní vesnice při toku Jičinky na jihovýchod od Nového Jičína, vzdálená 6,5 km ...

Antonín Pavlík v letech 1888 až 1901, vzdělaný farář a znalec literatury. Za ním do Životic jezdili básníci Josef Kalus, Dostál-Lutinov i Sigismund Bouška. Častěji sem zavítal také sochař, řezbář a grafik František Bílek (6.11.1872 – 13.10.1941). A. Pavlík spolupracoval s kruhem literátů Katolické moderny.

Z uvedeného výňatku vyplývá, že o Františku Bílkovi je možné bádát i mimo velká a obvyklá místa. Někteří z zájemců, nejlépe místnímu a mladému, přejí rozhodnout se pro tuto zajímavou a objevnou práci.

Pavel Surý

O dvou zajímavých titulech, které vyšly v nedávné době, nám napsal tábořský člen naší Společnosti, pan Miloslav Provazník:

Dvě publikace zachycující život a dílo Františka Bílka

FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR vydalo v Praze r. 1999 publikaci *Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor*. Je to sborník příspěvků ze stejnojmenného symposia, konaného v Táboře ve dnech 2. a 3. října 1998. K vydání připravil Josef Zmr. 392 str., 8 obrazových příloh.

Emanuel Chalupný byl, jak známo, přítelem a ctitelem Františka Bílka, a tak v příspěvcích účastníků symposia se na mnoha místech objevují poznámky a připomínky o tomto zajímavém a plodném přátelství.

Druhá publikace má název *František Bílek a Chýnov*. Vydalo ji město Chýnov, rodiště a místo posledního odpočinku Františka Bílka. Autorem fotografií, úvodního textu a grafické úpravy je Jára Novotný (1939), pořadatel mnoha výstav umělecké fotografie. Autorem textu o historii Chýnova je chýnovský rodák PhDr. Jiří Prášek. Další údaje z tiráže publikace: Životopisná data převzata z materiálů Galerie hlavního města Prahy (GHMP). Překlady do angličtiny Barbora Hrušková. Překlady do němčiny Mgr. Pavla Eybertová. Poděkování za odbornou konzultaci kurátorkám GHMP PhDr. Marii Halířové a PhDr. Haně Larvové. Sazba a předtisková příprava Martin Klíma. Tisk Herbiaprint, s.r.o.

Publikace má 84 stran, 67 fotografií. Cena tohoto reprezentativního tisku díky dotaci města Chýnova je pouze 150 Kč. Tamtéž lze také publikaci objednat.

Ze záložky obálky se dále dozvídáme, že autor publikace Jára Novotný fotografoval dílo Františka Bílka v Chýnově postupně v letech 1980 – 1986, tedy v době, kdy vybavení chýnovské „chaloupky“, jak svůj dům včetně ateliéru František Bílek důvěrně nazýval, bylo téměř ve stejné podobě, jako za jeho života. Publikace se tak stává dokumentem o nenávratné podobě Bílkovy tvůrčí dílny, neboť v letech 1991 – 1994 se uskutečnila rozsáhlá rekonstrukce této chátrající už „chaloupky“. Provedla ji Galerie hlavního města Prahy, které tento majetek odkázala Bílkova vnučka. Současně tam byla zrestaurována část umělcovy pozůstalosti a dik

tomu je od roku 1994 Bílkova chýnovská „chaloupka“ spolu s pozměněnou uměleckou expozicí zpřístupněna veřejnosti jako muzeum a galerie Františka Bílka.

Uvedená publikace byla k dostání také na impozantní výstavě Bílkova díla, uspořádané v roce 60. výročí Bílkova úmrtí a na předělu tisíciletí v Jízdárně Pražského hradu. Škoda jen, že zde také nemohl být nabídnut podobný soubor pohlednic z fotografií Járy Novotného, jaký byl na výstavě nabízen, který byl ale z větší části zaměřen na Bílkovu vilu v Praze. Novotného soubor mohl tak nabídku rozšířit a přispět k ještě větší popularitě tak dlouho opomíjeného Bílkova díla.

Se smutkem sdělujeme, že nás opustily dvě členky výboru Společnosti Františka Bílka
JUDr. Libuše Šuraňová a Milena Mikulecká.

JUDr. Libuše Svobodová-Šuraňová (zemřela v listopadu 2000) se intenzivně věnovala dílu F. Bílka a u příležitosti výstavy pořádané galerií Hollar, nazvané *František Bílek, grafika, kresby* (1999), vydala vlastním nákladem publikaci *Cesta Františka Bílka* (nakladatelství „Zvláštní vydání ...“, Čestmír Kocar, Údolní 21, Brno). Práce obsahuje údaje o nejdůležitějších etapách Bílkova života a rozbor některých Bílkových děl a souborů grafik. Nevydaná zůstala její práce o Otokaru Březinovi.

Milena Mikulecká (zemřela 24.3.2001), farářka církve československé husitské, byla pověřena svou církví sestavit katalog všech Bílkových děl v jejich církevních zařízeních. Výsledkem jejího úsilí je kniha *František Bílek v církvi československé husitské* (vydala rada církve československé husitské v Praze r. 2000 jako součást projektu Praha 2000 – město evropské kultury).

Obě členky Společnosti Františka Bílka významně přispěly k dokumentaci a zachování památky Františka Bílka.

Milí přátelé,

výbor Společnosti Františka Bílka se rozhodl zvýšit roční členské příspěvky s platností od 1.1.2001, a to pro členy výdělečně činné na 100 Kč, pro důchodce a studující na 50 Kč.

K tomuto kroku jsme byli nuceni přistoupit, protože stávající příspěvky (od r. 1991 nezměněny) při neustále vzrůstajících cenách nepokrývají náklady Společnosti. Poslední ranou bylo zrušení slevy poštovního (novinové výplatné) – jen poštovné za odeslání jednoho výtisku Zpráv přijde nyní na více jak 20 Kč.

Těm členům, kterým jejich finanční situace neumožňuje zaplatit zvýšené příspěvky, ponecháváme na zvážení poslat částku, kterou mohou zaplatit. Současně se znovu obracíme na ty členy, kteří si to mohou dovolit, zdali by mohli přispět vyšší částkou. Upřímně jim za to děkujeme. Složenku přikládáme. Použijete-li bezhotovostní platbu (přímo na účet), nezapomeňte opsat **variabilní symbol** uvedený na složence (každému členu bylo přiděleno členské číslo). Na výpisu z banky totiž nadále nebudou uváděna jména plátců.

Členům, kteří ani po upomínce roční příspěvek nezaplatí, nebudeme moci nadále náš zpravodaj posílet.

Zároveň se obracíme na všechny členy Společnosti, kteří mají nějaké vzpomínky nebo zážitky ve vztahu k osobě a dílu Františka Bílka, aby nám je poskytli ke zveřejnění v našich Zprávách.

Přejeme všem hezké chvíle a pohodu ve zbytku roku 2001 a těšíme se na spolupráci.

Výbor SFB

...

Pozvánka na:

vycházku za dílem Františka Bílka: kruhové reliéfy na hřbitovní zdi v Poděbradech – v neděli 3. června 2001. Sraz účastníků na nádraží v Poděbradech v 10.00 hodin - po příjezdu vlaku, který odjíždí z Hlavního nádraží v 8.49. Délka vycházky (od nádraží ke hřbitovu a zpět) cca 4 km. Pro zájemce bude vycházka prodloužena podél Labe a Cidliny k bývalému slavníkovskému hradišti v Libici nad Cidlinou (až k nádraží asi 6 km). Informace na telefonu 243 241 64.

Na titulní straně: dřevoryt, ilustrace k dílu Otokara Březiny *Prosy I. Hudba pramenu*

Kontaktní adresy Společnosti Františka Bílka:

ThDr. Lubomír Mířejovský
Lečkova 1516
149 00 Praha 4 - JM
(jednatel)

Přibyslav Šimice
Jeronymova 614
511 01 Turnov
(předseda)

ZPRÁVY

Pro své členy vydává dvakrát do roka Společnost Františka Bílka

Adresa :
Iva Musilová, Banskobystrická 3, 160 00, Praha 6
tel. 243 241 64, e-mail: imusil@vtue.cz